

**DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS:
STRATEGIES AND PROBLEMS**

**TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH:
STRATEGIYALAR VA MUAMMOLAR**

Atajonova Saidaxon Borataliyevna

Andijon davlat texnika instituti

Axborot texnologiyalari kafedra mudiri

Sayidova Mehrinoz O'ktamjon qizi

Andijon davlat texnika instituti

M-18-24 guruh magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola psixologiya ta'limi sohasida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning ahamiyatini o'rganadi. Unda talabalar o'rtasida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan turli strategiyalar, jumladan, faol o'rganish usullari, Sokratik savol-javob, muammoli o'rganish, tengdoshlar bilan hamkorlik, aks ettirish va meta-idrokni rivojlantirish masalalari muhokama qilinadi. Bundan tashqari, u jarayonda duch keladigan muammolarni, masalan, o'zgarishlarga qarshilik, vaqt cheklovlari, baholash muammolari, intizomga xos qiyinchiliklar va o'qituvchilarni tayyorlash va qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi. Izoh maqolaning diqqat markazini har tomonlama ko'rib chiqadi va psixologiya ta'limida tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bog'liq ahamiyat, strategiyalar va muammolarni tushunishga qiziqqan o'quvchilar uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, psixologik ta'lim, strategiyalar, baholash, sokratik so'roq, faol ta'lim, muammoni hal qilish.

Ta'lim va tarbiya siyosati ayni vaqtda yangi itimoiy tartibni talab qilmoqda. Hozirgi vaqtda jamiyatimiz, tezda qayta quradigan va g'oyalarni yaratish orqali qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topadigan shaxslarni talab qilmoqda. Zamonaviy ta'limda ro'y berayotgan chuqur o'zgarishlar ta'lim va tarbiyaning yangi texnologiyalaridan foydalanishni ustuvor vazifa sifatida qo'ymoqda. O'qituvchilar, ularning fikricha, o'quv jarayonini qurish va loyihalash uchun eng maqbul bo'lgan o'qitish usullari va texnologiyalarini tanlash imkoniyatiga ega. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasining maqsadi o'quvchilarning nafaqat o'qishda, balki keyingi hayotida ham zarur bo'lgan aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishdir (aniq qaror qabul qilish, ma'lumotlar bilan ishlash, hodisalarning turli tomonlarini tahlil qilish qobiliyati), va hokazo. Talabalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining ta'lim texnologiyalaridan foydalanib

darslarni tashkillashtirishga hamda ularda mustaqil ta'lim olishlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga bog'liq hisoblanadi. Bugungi kun pedagoglarimiz hamda ota-onalarimizdan yoshlarning ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor beribgina qolmay balki ular bilan ko'proq suhbatlashish hamda shu bilan bir qatorda yoshlarimizni tanqidiy fikrlashga undash kerakligini talab qilmoqda. Bu borada mamlakatimiz ta'lim-tarbiya sohasida bir qancha islohotlar amalga oshirilyapti. Buning yaqqol misoli sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019-yildagi “O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida” gi PF-5847-son Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 20.02.2019-yildagi “Prezident maktablarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida” gi PQ-4199-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 06.11.2020-yildagi “Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida”gi PQ-4884-son qarorlari ta'lim tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish uchun xizmat qilayotganini ko'rishimiz mumkin. Pedagogika fani o'quv jarayonida yuqori natijaga erishish yo'llarini doimo izlab kelgan va o'z vosita, usul va shakllarini hamma vaqt takomillashtirib kelgan. Ko'zlangan maqsadga erishish imkoniyatini beruvchi, qandaydir usul yoki usullar majmuasini topish ilinjida bo'ldi.

Buning natijasida turli uslubiyotlar paydo bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Pedagogik tajriba to'planishi bilan yangi, samaraliroq uslubiyotlar yaratila boshlandi. O'qitish amaliyotida, o'qitishning turli-tuman yo'llari, usullari va shakllari keng qo'llanilmoqda. Ammo o'qitishda yagona samarali (integral) yondashuvni izlash jadallik bilan hamon davom ettirilmoqda. O'qitishni o'ziga xos ishlab chiqarish texnologik jarayonga aylantirishi mumkin bo'lgan didaktik yondashuvlar, didaktik vositalarni izlash davom etmoqda. Ta'lim jarayoniga texnologik yondashuv - talabani bilim o'zlashtirishini qulaylashtirish maqsadida, avvalo, o'quv materialini (axborotni) bir-biri bilan o'zaro bog'liq qismlarga, bo'laklar (o'quv elementlari)ga ajratishni; so'ngra ta'limdan Mo'ljallangan natijaga erishish uchun bajariladigan o'quv faoliyatini (harakatlarni,

amallarni) ketma-ket, bosqichma-bosqich, izchil amalga oshirishni; loyihalashtirilgan ishlar, amallarning barchasini birdek bajarishni talab etadi.

Tanqidiy fikrlash - bu murakkab tushunchalarni tahlil qilish, tadqiqot natijalarini

baholash va asosli qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan psixologik ta'limning asosiy qobiliyatidir. Ushbu maqola psixologiya talabalarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyatini o'rganadi, rivojlanishning samarali strategiyalarini ko'rib chiqadi va jarayondagi umumiy muammolarni hal qiladi.

Psixologiya ta’limida tanqidiy fikrlashni tushunish

Tanqidiy fikrlash ma’lumotni ob’ektiv tahlil qilish, dalillarni baholash, noto’g’ri

fikrlarni aniqlash va asosli dalillarni yaratish qobiliyatini o’z ichiga oladi. Psixologiya ta’limida tanqidiy fikrlash faktlarni yodlashdan tashqariga chiqadi; bu talabalardan bilimlarni real dunyo stsenariylariga qo’llashni, taxminlarni so’rashni va muqobil istiqbollarni ko’rib chiqishni talab qiladi.

Tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirish strategiyalari

1. Faol ta’lim usullari: tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o’quvchilarni amaliy

mashg’ulotlar, bahs-munozaralar va rolli o’yin mashqlari kabi mashg’ulotlarga jalb qiling.

2. Sokratik savol-javob: Talabalarni o’zlarining taxminlarini shubha ostiga qo’yadigan va chuqurroq tahlil qilishni rag’batlantiradigan tekshiruvchi savollarni

berishga undash.

3. Muammoga asoslangan ta’lim: Talabalarga hal qilish uchun tanqidiy fikrlashni

talab qiladigan haqiqiy muammolar yoki stsenariylarni taqdim etish, bilimlarni amaliy qo’llashni rivojlantirish.

4. Tengdoshlar o’rtasidagi hamkorlik: Talabalarni turli nuqtai nazarlarni hisobga

olishga va konstruktiv bahs-munozaralarga jalb qilishga undash uchun guruh muhokamalari va hamkorlik loyihalariga yordam bering.

5. Mulohaza va metakognition: O’z-o’zini anglash va ta’lim jarayonlari haqida fikr

yuritishni targ’ib qilish, o’quvchilarni o’z fikrlash va qaror qabul qilish strategiyalarini baholashga undash.

Tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini rivojlantirishdagi qiyinchiliklar:

1. O’zgarishlarga qarshilik: Ba’zi talabalar tanqidiy fikrlash yondashuvlarini qo’llashga qarshilik ko’rsatishi mumkin, ayniqsa ular eslab o’rganish yoki passiv

ko’rsatmalarga odatlangan bo’lsa.

2. Vaqt cheklovlari: Tanqidiy fikrlash faoliyatini o’quv dasturiga integratsiya qilish

qo’shimcha vaqt va resurslarni talab qiladi, bu olomon o’quv dasturlarida cheklangan

bo’lishi mumkin.

3. Baholash masalalari: Tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini samarali baholash qiyin

bo‘lishi mumkin, chunki an‘anaviy imtihonlar yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlarini yetarli darajada o‘lchay olmaydi.

4. Intizomga xos muammolar: Psixologiya turli kichik sohalarni o‘z ichiga oladi,

ularning har biri o‘ziga xos muammolari va metodologiyalariga ega bo‘lib, tanqidiy

fikrlashni rivojlantirish uchun moslashtirilgan yondashuvlarni talab qiladi.

5. O‘qituvchilarni tayyorlash va qo‘llab-quvvatlash: Fakultet o‘z kurslarida tanqidiy

fikrlashni rivojlantirish strategiyalarini samarali amalga oshirish uchun o‘qitish va

yordamni talab qilishi mumkin, bu doimiy kasbiy rivojlanish zarurligini ta’kidlaydi.

Xulosa

Tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish psixologiya ta’limida va undan tashqarida muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir. Innovatsion o‘qitish strategiyalarini qo‘llash va umumiy muammolarni hal qilish orqali o‘qituvchilar talabalarga tanqidiy fikrlash, dalillarni tahlil qilish va psixologiya sohasiga mazmunli hissa qo‘shish imkoniyatini berishi mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki har bir talaba mavjud bo‘lgan barcha nazariy bilimlari, amaliy ma’lumotlarni, ko‘nikma va qobiliyatlarni birlashtirgan integral kognitiv maydonni yaratadi. Agar talaba tanqidiy fikr yuritsa, u darsning istalgan bosqichiga osongina kiradi. Har bir bosqich vazifalarini bajarishga qaratilgan o‘ziga xos uslubiy uslublarga ega. Ularni birlashtirib, o‘qituvchi o‘quvchilarning yetuklik darajasi, darsning maqsadi va o‘quv material hajmiga mos ravishda darslarni rejalashtirishi mumkin. Tanqidiy fikrlashning har bir usuli va strategiyasi talabalarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga qaratilgandir. Shuning uchun ham darsni zamonaviy ta’lim texnologiyalari asosida tashkillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak”. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-shtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo‘ljallangan dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza. 2017-yil 14-yanvar.

2. Halpern, D. F. (2014). Fikr va bilim: tanqidiy fikrlashga kirish. Psixologiya

matbuoti.

3. Amerika Psixologik Assotsiatsiyasi. (2013). Psixologiya bakalavriat yo‘nalishi bo‘yicha APA ko‘rsatmalari: Versiya Amerika Psixologik Assotsiatsiyasi.

4. Pol, R. va Elder, L. (2006). Tanqidiy fikrlash: tanqidiy va ijodiy fikrlashning tabiati. Rivojlanish ta‘limi jurnali, 30(2), 34-35.

5. Abrami, P. C., Bernard, R. M., Boroxovski, E., Waddington, D. I., Wade, C. A. va Persson, T. (2015). Talabalarni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish strategiyalari: meta-tahlil. Ta‘lim tadqiqotlari sharhi, 85(2), 275-314.

6. Ennis, R. H. (2015). Tanqidiy fikrlash: soddalashtirilgan tushuncha. Falsafani o‘qitish, 38(1), 1-17.

7. Brukfeld, S. D. (2012). Tanqidiy fikrlashga o‘rgatish: talabalarga o‘z taxminlarini shubha ostiga qo‘yishga yordam beradigan vositalar va usullar. John Wiley & Sons.

8. Shahzoda, M. (2004). Faol o‘rganish ishlaydimi? Tadqiqotni ko‘rib chiqish. Muhandislik ta‘limi jurnali, 93(3), 223-231.

9. Bensley, D. A. va Murtagh, M. P. (2017). Muammoli ta‘lim uchun asos: gibrid muammoli ta‘lim, an’anaviy didaktik ta‘lim va jamoaviy o‘rganishda qo‘llash. Tibbiyotda o‘qitish va o‘rganish, 29 (4), 385-395.

10. Pol, R. V. (1995). Tanqidiy fikrlash: talabalarni tez o‘zgaruvchan dunyoga qanday tayyorlash mumkin. Tanqidiy fikrlash uchun asos.

11. Facione, P. A. (2015). Tanqidiy fikrlash: bu nima va u nima uchun muhim. Insight Baholash.